

LUG'ATLAR TASNIFI: LINGVISTIK VA ENSIKLOPEDIK LUG'ATLARNING QIYOSIY TAHLILI

Abdisoatova Fotima

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti talabasi

E-mail: fotima_abdisoatova@icloud.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada lug'atshunoslikning ikki yirik ustuni bo'lmish lingvistik va ensiklopedik lug'atlar o'rganilgan. Maqolada so'z va tushuncha o'rtasidagi bog'liqlik, lug'atlarning tuzilish prinsiplari hamda ularning jamiyat hayotidagi o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, har bir turga oid manbalar ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: leksikografiya, lingvistik lug'at, ensiklopedik lug'at, so'z, tushuncha, izohli lug'at, ilmiy fakt.

Abstract. This article examines the two major pillars of lexicography - linguistic and encyclopedic dictionaries. The article analyzes the relationship between words and concepts, the principles of dictionary construction, and their role in the life of society. Additionally, relevant sources for each type of dictionary are provided.

Keywords: lexicography, linguistic dictionary, encyclopedic dictionary, word, concept, explanatory dictionary, scientific fact.

Аннотация. В данной статье рассматриваются два основных столпа лексикографии – лингвистические и энциклопедические словари. В статье анализируется взаимосвязь между словом и понятием, принципы построения словарей и их роль в жизни общества. Также приводятся источники, относящиеся к каждому типу словарей.

Ключевые слова: лексикография, лингвистический словарь, энциклопедический словарь, слово, понятие, толковый словарь, научный факт.

Kirish. Insoniyat yaratgan barcha bilimlar va tajribalar vaqt o'tishi bilan qog'ozga muhrlangan. Bu ma'lumotlarni tartibga solish va kelajak avlodga yetkazishda lug'atlar eng asosiy ko'prik vazifasini o'taydi. Tilshunoslikda lug'atlarni o'rganuvchi soha leksikografiya deb ataladi. Biz kundalik hayotimizda turli lug'atlardan foydalanamiz, lekin ularning barchasi ham bir xil vazifani bajarmaydi. Shu sababli, lug'atlarni lingvistik va ensiklopedik turlarga ajratish ulardan to'g'ri foydalanishning kalitidir.

- **Lingvistik lug'atlar: Tilning "pasporti"**

Lingvistik lug'atlar asosan til birligi bo'lgan so'zni tadqiq qiladi. Bu lug'atlarning maqsadi - so'zning tilda qanday yashashini ko'rsatishdir. Ya'ni, so'z qanday yoziladi, qanday talaffuz qilinadi, qanday ma'nolari bor va boshqa so'zlar bilan qanday bog'lanadi? Masalan, "paxta" so'zini olsak, lingvistik lug'at uning ot turkumiga oidligi, ko'plikda "paxtalar" bo'lishi va uning sinonimlari haqida ma'lumot beradi..

- **Ensiklopedik lug'atlar: Bilimlar xazinasi**

Ensiklopedik lug'atlarda e'tibor so'zning o'ziga emas, balki u ifodalayotgan tushunchaga, shaxsga yoki voqeaga qaratiladi. Agar lingvistik lug'at so'zning qobig'i bilan shug'ullansa, ensiklopediya uning mag'zi — u haqidagi faktlar bilan shug'ullanadi. Masalan, ensiklopediyadan "Alisher Navoiy" so'zini qidirsangiz, u

soʻzning qaysi turkumligini emas, balki shoirning hayoti, asarlari va tarixdagi oʻrni haqida batafsil maʼlumot olasiz.

Ikkala lugʻatning qiyosiy farqi

A. Madaliyevning "Oʻzbek leksikografiyasi" qoʻllanmasida taʼkidlashicha, lingvistik lugʻat "tilni oʻrgatadi", ensiklopediya esa "dunyo haqida xabar beradi".

Quyidagi jadvalda ushbu farqlar umumlashtirilgan:

Mezon	Lingvistik (Lisoniy) lugʻat	Ensiklopedik lugʻat
Bosh qahramon	Soʻz (yozilishi va aytilishi)	Tushuncha (tarixi va mohiyati)
Morfologiya	Ot, sifat yoki feʼlligi aytiladi	Soʻz turkumi bilan ishi yoʻq
Ismlar	Atoqli otlar deyarli kirmaydi	Mashhur shaxslar asosiy oʻrinda
Hajm	Qisqa va loʻnda izoh	Batafsil ilmiy maqola

Zamonaviy lugʻatchilik: Elektron manbalar

Bugungi talaba nafaqat kitob, balki internetdagi lugʻatlardan ham foydalanadi. Masalan, Vikipediya bu ulkan ensiklopedik manbadir. OʻTIL.uz (Oʻzbek tilining izohli lugʻati) esa lingvistik lugʻatning elektron koʻrinishidir. Bu ikki manba oʻrtasidagi farqni bilish talabaga ilmiy ish yozayotganda toʻgʻri maʼlumot topishga yordam beradi.

Xulosa. Lugʻatlarning har bir turi biz uchun muhim. Agar biz chiroyli va xatosiz gapirishni istasak, lingvistik lugʻatlarga, dunyoqarashimizni kengaytirib, fan sirlarini oʻrganmoqchi boʻlsak, ensiklopedik lugʻatlarga murojaat qilishimiz kerak.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Hojiyev A. Lingvistik terminlarning izohli lugʻati. – Toshkent: Oʻqituvchi, 1985.
2. Madvaliyev A. Oʻzbek leksikografiyasi (Oʻquv qoʻllanma). – Toshkent, 2017.
3. Oʻzbekiston Milliy Ensiklopediyasi. 1-jild. – Toshkent: OʻzME nashriyoti, 2000.
4. Begmatov E. Oʻzbek tili leksikologiyasi va leksikografiyasi. – Toshkent, 2012.